

MELLEM LITTERATURVIDENSKAB OG FILOSOFI

Debat om Knut Hanneborg: "The Study of Literature"

Torben Grodal:

Et aspekt af Knut Hanneborgs disputats, der ikke er blevet berørt i den foregående diskussion, men som jeg finder er et af de fundamentale aspekter i disputatsen, er forsøget på at belyse forholdet omkring litteraturforskningens implicite værdisystemer og "normer", og forsøget på at lægge op til en eksplicitering af disse normer. Denne eksplicitering skulle bane vejen for en diskussion af disse normer der ideelt skulle føre til en form for consensus, således at man kunne skabe en slags værdilære for "litteraturvidenskaben". Dette udtrykkes fx. i II.1.1. "Methodology", says Max Wehrli, "always means no more than a supplementary clarification of a practice, according to the circumstances, already instituted and successful". And indeed it is an important function of methodology to describe the procedures used in successful research for the benefit of successors. But upon closer inspection, methodology reveals a normative element which makes Wehrli's formulation injudicious, especially if we take the "no more than" seriously. By laying down certain rules and norms, methodology has a prescriptive function, declaring that one operation leads to the aim of science and that another does not. Denne interesse for normative problemer med karakter af "værdilære" kan man også se ved at slå ned på en tilfældig side i SL fx. s. 32 hvor man finder udsagn som: "fruitful co-operation", "serious work in the methodological problems...", "If we have no such authoritative methodology, anybody is at liberty to claim a place in the study of literature for any kind of literary gossip clad in the thinnest coat of scholarly respectability." (mine understregninger).

At problemerne omkring en litteraturvidenskabelig værdilære er vigtige, kan man se af det faktum at mange diskussioner, der føres som metodediskussioner, i virkeligheden er "værdi"-diskussioner. Det kan fx i en litteraturvidenskabelig diskussion hævdes, at denne eller hin metode ikke vil føre til "værdifulde" videnskabelige resultater, og argumentationen kan fx. beskæftige sig med "emnets" specifikke "natur" eller værensmodus, men hvor den reelle modsætning i diskussionen i nok så høj grad er en fordækt uenighed om "værdien" af en given metodes resultater (man kunne mene at udsagn som: "biografier er mere spændende end formler" eller "det er lettere at få udgivet biografier end strukturelle digtbeskrivelser" ikke er så irrelevante som de umiddelbart ser ud til). Der er god grund til at tro, at hvis der var

en vis enighed om, hvordan "videnskabelige" udsagn om litteratur "skulle se ud" (cf. XI.1.1. The essential meaning of a piece of inquiry may then be seen as the conceptual future of its terminal stage, the ideal correlative to it, its *telos*.), ville mange metodediskussioner kunne simplificeres væsentligt (allerede i selve målsætningen ligger der selvfølgelig en begrænsning af de metoder, der kan komme på tale.).

Det spændende i Hanneborgs disputats er derfor, at han, af de af ham opstillede "vektorer", "litteraturen" og "videnskaben", lægger vægt på analyse af vektoren "videnskab" og behandler det i en bredere sammenhæng end sædvanligt. Men hans konklusion er for så vidt ret traditionel og kan fx repræsenteres ved udsagnet i II.3.1.: "All kinds of study of literature have two things in common: firstly, literature - whose nature is essentially the same in all countries - and secondly, the pretensions of achieving a status for their study as a branch of learning subjected to the traditional norms of science." (min understregning). Et af de karakteristiske træk ved SL er netop den stadige understregning af det enestående ved videnskabsbegrebet, af naturvidenskabernes betydning for det moderne (vestlige) samfund, af typen: "Although science is such a central force in our modern life, we are far from understanding its nature. In short", says Jaques Barzun, "Western society today may be said to harbour science like a foreign god, powerful and mysterious..." (III.2.2.). En meget væsentlig del af SL består af en "retorik", et forsøg på at argumentere for et normsystem eller et "værdisystem". Da enhver argumentation for "værdier" må implicere værdipostulater eller en retorisk appel til socialt anerkendte værdinormer (da argumentet ellers ville udarte til en *reductio ad absurdum*), er der intet suspekt i at lave en retorik omkring visse normer som man ønsker accepterede. Tværtimod vil en sådan opstilling kunne tjene til en klargøring af visse ellers forudsatte eller ikke-bevidste normer eller evt. til en klargøring af, at der indenfor litteraturvidenskaben kan eksistere flere modstridende normer og "idealer" eller "mål". Man kan fx. forestille sig en "metode-diskussion" hvor en forsker har et basis-"værdisystem" bestående af mængden A og mængden B af normer. En anden forsker vil overbevise ham om at normerne i mængden A er "forkerte". Forsker nr. 2 kan så a) hævde at værdinormerne i A er i modstrid med værdinormerne i B og kan derfor hævde (fx. med henvisning til aristotelisk logik, "common sense" eller anden institutionaliseret "meta-autoritet" eller "meta-værdi") at forsker nr. 1. må foretage et valg mellem de to mængder af normer. Forsker nr. 2 kan endvidere b) hævde at normerne i B er mere "værdifulde" (fx med henvisning til en "intuitiv værdiopfattelse" eller en "intuitiv forståelse af emnets væsen") eller han kan c) lade sig overbevise af. Men forudsætningen for en diskussion er i ethvert tilfælde, at der eksisterer en fællesmængde af accepterede værdinormer for diskussionsparterne.

Man kan let forestille sig, at der overhovedet ikke eksisterer fælles værdinormer for de to forskere (fx. mellem en ekstrem "intuitionist" og en ekstrem "strukturalist"). I så tilfælde ville "diskussionen" bestå i at forsøge at overtale den anden part til at overtage den ene parts værdisystem (fx. ved at udvide mængden af værdinormer indtil man finder accepterede fællesnormer, der evt. kan benyttes som udgangspunkt for diskussion).

Hvis man som Hanneborg ønsker at medvirke til en autoritativ bestemmelse af "litteraturvidenskabens" "telos", er det derfor vel forståeligt, at man må forsøge at skabe en "retorik" omkring det værdisystem eller normsystem, der vil føre til det ønskede "mål", dvs. skabe et system af social ovtalelse eller pres, der ville kunne resultere i, at fx. Hanneborgs normer blev alment accepterede. "The chances of ending up in uninteresting or totally insignificant studies are legion, as we lack 'guides', authoritative norms, and rules for conducting the study of literature. Furthermore the mistakes are quite simply not always recognized as such because we also lack recognized aims by reference to which we might predict that a given "street" will not lead us where we want to go". Hvis vi derfor kunne få ekspliciteret (et eller) flere værdisystemer med tilhørende "telos" for litteraturvidenskaben, kunne vi derefter tage stilling til, hvilket system der forekom mest "værdifuldt" og kunne evt. foretage sociale skridt til at skabe consensus.

Et punkt i forbindelse med undersøgelsen af basisnormer for "the study of literature" kan siges at være skuffende, nemlig beskrivelsen af større sociale basis-strukturer. I afsnit som XI.3.3., hvor forholdet mellem forskningen indenfor humaniora og generelle kulturforhold berøres, forvandles "retorikken" i højere grad til "konventionel visdom". Hanneborgs udgangspunkt i traditionel videnskabsfilosofi og i fænomenologi forekommer mig at medføre, at han får et større behov for "retorik" til beskrivelse af kulturelle systemer som "videnskab" og "litteratur" en synes nødvendig.

Hanneborg erkender, at videnskaben ikke, som det ellers ofte er blevet hævdet, er værdifri: "Individual inquiry in science is, by definition, disinterested according to the generally accepted norm, but of course society often takes the greatest interests in the results of scientific inquiry. And it serves no purpose to deny that the interests of society are brought to bear upon science in regard to the selection of goals, objectives or research. etc." (XII.1.).

Dvs. i praksis kan den videnskabelige forskning i lige så høj grad betragtes som "reason" 's forsøg på at finde "intellectually satisfactory objectification of experience,..." (somdet ellers hævdes XII.2.1.). Hanneborg erkender, at videnskaben er en social aktivitet, der ikke besidder en "værdivektor" "i sig selv". Værdivektoren fremkommer først i samspil med hele menneskets "life-world". Men det forekommer heller ikke særligt hensigtsmæssigt at beskrive institutioner som "videnskaben" udfra individualpsykologiske be-

tragtninger. Det, at videnskab er antropocentrisk, er ikke ensbetydende med, at den behøver at blive beskrevet "psykologisk"; man kunne med fordel beskrive den sociologisk (man kunne fx. tænke sig en sammenhæng mellem biografismen og liberalismen).

Niels Erik Wille:

Jeg har læst "The Study of Literature" som første del af en meget spændende føljeton hvor helten, litteraturforskeren, kæmper sig frem gennem et landskab fyldt med grumme fjender og lumske fælder, frem mod et gyldigere og væsentligere arbejde med litteraturen. Ved slutningen af sidste afsnit finder vi ham hængende i armene ude over det tomme rum, næsten ude af stand til at røre sig af stedet, i hvert fald rent teoretisk.

Som man vel kan tænke sig efter denne læsning er jeg mest interesseret i hvordan det skal gå vor helt fremover, slipper han nogensinde ud af sin kattepine? Reddes han i sidste øjeblik af et eller andet, eller må han møjsommeligt trække sig op i armene og hutle sig videre frem mod målet som ligger fjernere end nogensinde?

Udgangspunktet i bogen er den tendens til eller det krav om videnskabeliggørelse af litteraturvidenskaben som er så levende i dag som nogensinde. Vi finder her tydelige metodologiske og andre teoretiske uoverensstemmelser. Endvidere finder vi en tydelig mangel på generelle målsætningsformuleringer som er almindeligt accepterede. Der er formentlig en vis sammenhæng mellem disse to sæt af problemer. Mange forskere har søgt hjælp ude fra, i andre videnskaber og i filosofien, men dels p. g. a. den manglende indre afklaring, dels p. g. a. faren ved at pådutte litteraturforskningen metodologiske og teoretiske synspunkter som er bestemt af andre betingelser end de der gælder i litteraturforskningen, kan hjælpen ikke komme gennem en kritikløs overtagelse af synspunkter fra mere etablerede og mere estimerede forskningsområder, som f. eks. naturvidenskaberne, eller den videnskabsfilosofi som er udviklet i snævert samarbejde hermed. Forud for en afklaring af problemerne må gå en analyse af den faktiske forskning med særligt henblik på implicit målsætning og iplicitte metodologiske muligheder. Først efter en sådan undersøgelse vil det være muligt at tage stilling til de uoverensstemmelser som var udgangspunktet for analysen. Men alle forudsætninger som er faget fremmede kan påvirke undersøgelsen i uheldig retning, give den en slagside allerede inden den er kommet i gang. Og da vi ikke kan være sikre på at alle de analyseredskaber der stilles til vores rådighed ikke fører os på vildspor snarere end på rette vej, må vi hele tiden være på vagt. I samme øjeblik vi har valgt noget bestemt har vi måske også blindet os selv. Og her hænger vi så ude over klippekanten.

Ovenstående meget korte referat mener jeg gengiver en meget væsentlig linje i "The Study of Literature". Bogen er gennemsyret af en fundamental og tror jeg, i det store og hele sund skepticisme. Den retter sig nok så meget mod ideen om litteraturforskningen som en videnskab på de andre videnskaber vilkår og mod megen af den filosofi som kan begrunde denne ide, som mod ideen om en videnskabelig og væsentlig litteraturforskning. Jeg må give forfatteren ret i at besindelse på egne vilkår må gå forud for forsøget, men jeg er mere interesseret i at gøre noget end i at lave opgørelser over alt det der *kunne* ske ved at man greb galt i posen. Jeg må derfor spørge, hvordan vi skal komme ud af den kattedpine Knut Hanneborg har afdækket og som synes mig reel nok? Hvor skal vi gå hen herfra? Da alle tænkelige veje kan være vildveje, hvordan tør vi da bevæge os overhovedet? Men at blive stående er heller ingen udvej. Det ville være litteraturforskningens ruin, hvis ingen turde tage det første skridt. Mener De det er muligt at opstille kriterier der på forhånd kan sige os om et foreslået valg er frugtbart, eller i benægtende fald, vil det ikke være muligt at sige hvilke tænomener vi mødte på en vej vi valgte i desperation der kunne fortælle os at vi stadig var på gale veje. Endvidere når De tænker på muligheden af en litteraturforskning der ikke er videnskabelig på samme måde som de 'rigtige' videnskaber hvorledes vil forholdet da være mellem de to former for videnskabelighed?

Peter Madsen:

"The Study of Literature" handler ikke så meget om selve litteraturforskningen som om de problemer, der rejser sig i det øjeblik dens situation søges klarlagt: Knut Hanneborgs bog er en forsøgsvis redegørelse for nogle af de kræfter, som nok er betingende for litteraturvidenskaben, men hvis behandling i høj grad er et filosofisk anliggende. Emnets filosofiske karakter gør det vanskeligt for den, der ikke bevæger sig hjemmevant i fænomenologien (den filosofiske retning bogen knytter sig til), at diskutere på bogens eget primære felt. Men et par problemer kan dog berøres ud fra litteraturvidenskabens område:

1. Hanneborg mener ikke, at den 'grundlagsforskning', som bogen er et eksempel på, kan have til opgave at udforme en litteraturvidenskabelig metodologi; den kan derimod forsøge at formulere en 'teleologi', en forestilling om det ideal, litteraturvidenskaben stræber/bør stræbe hen imod. H. understreger i denne forbindelse betydningen af den givne (hidtidige og nuværende) litteraturvidenskabelige praksis og synes at mene, at *denne* primært må ligge til grund for udformningen af teleologien. Der tages godt nok forbehold over for denne snævre afhængighed; men jeg synes der er grund til at under-

strege det væsentlige i den perspektivudvidelse, der ligger i en formulering som denne: "Our ultimate reference is a critique of the culture in which we find ourselves, implying, of course, a critical attitude to the whole scientific tradition." (222) En grundig udredning af *disse* forhold ville være højst værdifuld. Hvis man prøver at bytte om på størrelserne i citatet dukker en anden side af problemet op: implicerer en kritisk holdning til den videnskabelige tradition en kritik af 'the culture in which we find ourselves'? Eller, hvis vi tager det som et imperativ: hvor ofte berører en videnskabelig debat andet end videnskabens eget opmærksomhedsområde? Med andre ord: en grundlagsdebat kunne meget vel (burde) tage hensyn ikke blot til kræfter, der virker ind på litteraturvidenskabens situation, men lige så vel til de virkninger, litteraturvidenskaben kunne have udad. Og dette gælder såvel den konkrete forskning som de grundlæggende spørgsmål.

2. En anden mulig faktor i spørgsmålet om teleologien er inspiration fra de andre videnskaber. H. advarer under henvisning til emnets egenart mod indflydelse fra naturvidenskaberne på litteraturvidenskaben og synes tilbøjelig til at advare mod interdisciplinær inspiration i det hele taget. Men spørgsmålet er om en sådan advarsel ikke er delvis inadækvat sådan som sagerne står i dag, hvor det særlig er andre *humanistiske* videnskaber, man søger til. Naturligvis må man være på vagt over for ukritisk overtagelse af synspunkter, men der er givetvis meget at hente f.eks. i strukturel lingvistik og antropologi, dels fordi disse videnskaber har præsteret smukt og væsentligt videnskabeligt arbejde, dels fordi deres emner på flere måder er beslægtet med litteraturvidenskabens. Det er selvfølgelig ingen nyhed, der er jo allerede gjort væsentligt arbejde i denne sammenhæng. Det skal blot understreges, at det ville være særlig uheldigt om litteraturvidenskaben i sine (ny-)orienteringsforsøg helt isolerede sig.

3. 'Grundlagsforskningen' overlader udarbejdelsen af en 'metodologi' til den konkrete forskning - efter H.'s opfattelse -, men 'metode'-begrebet trænger til en opklaring. Tilsyneladende opfatter H. en 'metode' som en art vejledning i at nå til erkendelse ("A fully developed methodological system provides a set of rules whereby all the operations in a given inquiry may be regulated so as to constitute the organized pursuit of an end." (36)) Hertil er helt enkelt at sige, at stort set hvadsomhelst af interesse i litteraturvidenskaben forudsætter at forskeren får en god ide. At tale om litteraturvidenskabelig metode i den anførte betydning er retorisk sløring eller i bedste fald selvbedrag. For mig at se ville det være mere frugtbart helt at flytte vægten fra 'vejen ad hvilken' til resultatets furling (og samtidig se bort fra ordet metode). I stedet burde vægten lægges på litteraturteorien - forstået som en parallel til f.eks. sprogteorien -, dvs. på den forskningsaktivitet, der søger at formulere emnets generelle træk og derved nå frem til forestillinger om partikulære beskrivelser udformning (som et eksempel kan fonologiens lære

om de universelle distinktive træk nævnes). Som antydnet vil det her være såre nyttigt at skele til de nævnte humanistiske videnskaber. I praksis vil der naturligvis være tale om en vekselvirkning mellem teoretisk aktivitet og konkrete enkeltbeskrivelser, men der er her tale om det principielle i de forskellige aktiviteter. Med andre ord: også i den praktiske forskning bør man arbejde ud fra en forestilling om resultaternes generelle træk, en art 'teleologi'. Herved kan man nok etablere visse arbejdsvaner, men nogen litteraturvidenskabelig 'metode' skal vi ikke vente os.

Per Aage Brandt

The Study of Literature: "Whenever, in the course of our search for beginning, we find ourselves moving in a circle, I take it as a good sign, for it means that wherever we seek we find we have begun, we are already 'on our way' ". Denne cirkel er vor 'oprindelige' / umiddelbare erklæring om hele det område, som 'litteraturstudiet' angår, hele feltet fra vores daglige tilværelse 'for litteraturen', over litteraturen som oplevelse eller aktivitet, til litteraturen som studium (kritik), endelig til lingvistik (poetik) og blød landing i filosofien. Dette synspunkt giver anledning til følgende betragtninger, der står som centrale pointer i bogen: også naturvidenskaberne danner en sådan sammenhæng, men artikuleret, organiseret i trin og ved sin udtrykkeligt autonome metodologi markerende et skel til filosofien; humanistikken er ikke nået så vidt, den er stadig uartikuleret og filosofisk. Situationen lader sig ikke uden videre ændre ved håndfast transplantation af naturvidenskab: direkte overførte metoder og principper mister deres effekt, når de ikke længere er tilknyttet deres funktionelle helhed. Humanisten og litteraten (humanisten par excellence) bør i stedet gøre sig hele sit felt mest muligt kritisk (filosofisk) bevidst, acceptere dets uudredelighed idet han ser den som en instans af uudredeligheden i det dynamiske spil mellem 'verden' og 'menneske' i almindelighed. Således bliver 'litteraturstudiet' at forstå som en intenderet helhed i den ene retning og som faktisk erfaringsområde i den anden: et samspil mellem menneskemening og situation, der som sådant kan betragtes som sin egen yderste mening.

Men hvad følger nu for os, her, af synspunktet? Så vidt jeg kan se, *intet*, ingen leveregler eller advarsler eller noget andet, hvormed man bygger et 'litteraturstudium'. For er 'menings'dynamikken sin egen yderste grænse - og kun hårdnakket positivisme kan vel hævde andet -, må mening måles med mening, og f. eks. humanistikkens totale mening, principielt afgørende for enhver underordnet adfærds mening, refererer kun til sig selv, dvs. 'er hvad den er hvad den er osv.', den er 'tavs' og derfor åben. En tavs ontologi er imidlertid ikke hermed overflødig. Hvis den var selvfølgelig,

hvis vi hvilede lykkeligt i meningsabenheden, ville den være det. Men der stadig myterne, objektivitetens, subjektivitetens, den selvgyldige videnskabeligheds og alle de andre.

Søren Kjørup

Dr. Hanneborg - i det konkluderende afsnit af Deres bog hedder det, at 'the study of literature has so close affinity to philosophy, however, that it is best considered as not yet separated from it completely' (p. 244).

Selve det synspunkt, at de enkelte specialvidenskaber - eller mange af dem - er udviklet af filosofien, er mig naturligvis bekendt. Det synes jo at være sådan, at til en begyndelse var al viden slet og ret 'filosofi', men at specialvidenskaberne så har udskildt sig, efterhånden som deres problemstillinger blev tilstrækkeligt velformulerede, og man i øvrigt begyndte at finde særlige metoder, fx eksperimentelle, til at løse de særlige videnskabelige problemer (dette er vel en af grundene til, at filosofien ikke synes at komme ud af stedet og at arbejde med uløselige problemer; hver gang et problem er ved at blive løst, eller i hvert fald er så afklaret, at en løsningsprocedure kan øjnes, skilles det jo ud som ikke-filosofisk). Man kan nok sige, at de første videnskaber, der udskilte sig, var matematikken og måske medicinen, at langt senere sådan noget som fysikken kom til og at de sidste har været psykologien midt i sidste århundrede, den formale logik ved dette århundredes begyndelse og siden måske sociologien (i parentes bemærket: De siger også et sted i Deres bog, at man ikke kan vide, hvilken videnskab, der vil være den næste til at udskille sig; jeg vil alligevel vove at gætte på en slags sprogvidenskab, der vil udvikle sig af Oxford-filosofien). For så vidt forstår jeg altså godt Deres synspunkt, selv om det nu aldrig har slået mig, at litteraturvidenskabens vanskeligheder skulle hænge sammen med, at denne videnskab endnu ikke rigtigt har losgjort sig fra filosofien. Det troede jeg var sket for længe, - i princippet måske allerede, da Baumgarten i 1735 opstillede det smukke skema, at litteraturvidenskab (poetikken) er videnskaben om litteraturen, mens 'den poetiske filosofi', altså den filosofiske disciplin æstetikken, er videnskaben om litteraturvidenskab. Netop dette synspunkt, at litteraturvidenskabens naturligvis stadig hænger sammen med filosofien for så vidt angår dens grundlagsproblemer, eller om man vil, at en vis gren af filosofien er meta-videnskab for litteraturvidenskab, er også mit synspunkt, og - har jeg forstået af Deres bog - i hvert fald delvis også Deres. Men på denne måde hænger filosofien jo sammen med alle de videnskaber, der for længst har skilt sig ud fra den med specielle problemstillinger og metoder. Når De taler om, at litteraturvidenskab 'endnu ikke er helt udskilt fra filosofien', må De vel altså mene mere end blot dette, og mit spørgsmål bliver derfor: Hvad er Deres syn på forholdet mellem filosofi og litteraturvidenskab?

Dr. Hanneborgs bog om litteraturstudiet er fængslende fordi den i højere grad beskriver, hvorledes rækker af problemer opstår og kan afklares, og ikke forsøger at give de endelige løsninger på disse problemer. Når jeg derfor i det følgende prøver at opstille, hvad jeg har opfattet som et af de fastere grundsynspunkter i dr. Hanneborgs opfattelse af litteraturstudiet, risikerer jeg let at lægge vægt på en side af fremstillingen som er mindre væsentlig for forfatteren og at simplificere hans opfattelse således at betydningsfulde nuancer og forbehold "glemmes". Men simplifikation er nødvendig her, så jeg må tage denne risiko og håbe, at jeg i hovedsagen har forstået dr. Hanneborg rigtig.

Dr. Hanneborg ønsker at gøre - eller spørger om man kan gøre - litteraturstudiet til en videnskabelig disciplin. Men vi ved ikke hvad "videnskabelighed" vil sige i de humanistiske fag, og loper derfor ofte ind i et dilemma, nemlig, med Emil Staigers ord: "Literaturwissenschaft is a curious thing. Those who engage in it are bound to fail either Wissenschaft or Literatur". (p 58; også p 62). Gennem sine overvejelser når dr. Hanneborg frem til en løsning på dette problem, som formuleres således på afhandlingens sidste side: "Scientific standard in the study of literature is not to be sought (...) in the degree to which it satisfies demands made on scientific methods in the model sciences, but in its coherence as a unified pursuit of its own aim as a branch of study not yet completely cut off from philosophy, (...) and closely attached to the forthcoming science of the life-world." (p 247) (de udeladte linjer ændrer intet, mener jeg, ved meningen i den her gengivne del).

Har jeg forstået dr. Hanneborg rigtigt, vil det sige at han mener følgende: skal vi forsøge at gøre litteraturstudiet videnskabeligt, er det mindre nyttigt at undersøge de måder andre videnskaber har etableret sig på, og langt mere væsentligt at bygge på en forud opstillet og afklaret ide om, hvad der er dette studiums egentlige, iboende (for)mål, eller dets essens (jvnf. "My subject matter is the study of literature, and I seek essential relations in its epistemological structure, ultimately its underlying idea", p 116). Mine spørgsmål her skulle have til formål at søge argumentationen for denne vægtfordeling nærmere uddybet, idet det forekommer mig, at man med den omvendte fordeling som grundlag skulle have større chancer for at nå det ønskede mål, selvom jeg ikke helt kan overskue konsekvenserne af en sådan antagelse. For man opstiller det mål at gøre litteraturstudiet videnskabeligt, må man vel nok forsøge at finde ud af, hvorfor man ønsker at gøre dette. Kan man ikke - som i andre videnskaber - sige, at formålet med en litteraturvidenskab må være at muliggøre objektive, i betydningen testbare eller kontrollerbare, beskrivelser af litterære værker? Man ville heraf kunne udlede et krav om et expliciteret sæt analyseredskaber, uden hvilket beskrivelsen ikke kan kontrolleres.

Dette sæt analyseredskaber kunne samtidig opfattes som den teori (teoretiske model, metode) på grundlag af hvilken beskrivelsen udarbejdes. Og omvendt ville en teori kun være videnskabelig, hvis den var - eller tillod - opstillingen af et sæt analyseredskaber.

Således opfattet bliver det afgørende for teorien om den kan give anvisning på et "systeme de lecture", svarende til at andre videnskabelige teorier må opgive principperne for forsøgsopstillinger, undersøgelsesmetoder, eller spørgeskemaer: læser man bogen / udfører man undersøgelsen efter disse retningslinier, kommer man til følgende resultater.....

Bliver et ønske om at gøre litteraturstudiet til en videnskab uafhængigt af sådanne kriterier for videnskabelighed i andre videnskaber ikke altfor let blot et udslag af den fetichdyrkelse af navnet "videnskab" der også kommer til udtryk når "modern society harbours science like a foreign God" (p 59, p 140)?

Jeg har i det foregående opfattet kravet om "kontrollerbarhed" som en nødvendig betingelse; kan det også opfattes som en tilstrækkelig betingelse? eller rettere: vil det ikke skabe større klarhed hvis man gør "kontrollerbarheden" til en nødvendig og tilstrækkelig betingelse for prædikatet "videnskabelig", og samtidig skelner skarpt mellem begreberne "videnskabelig" og "hensigtsmæssig"?

Det vil måske nok vide sig vanskeligere at bestemme det sidste begreb end det første. Men man kunne gøre en teoris hensigtsmæssighed afhængig af dens anvendelighed, det vil sige af dens evne til at løse konkrete problemer og til at føre videre til andre - mere eller mindre omfattende - teorier til løsning af nye problemer (som man kan sige at Newtons teorier var meget hensigtsmæssige fordi de viste sig at kunne anvendes på en lang række af den klassiske fysiks problemer gennem 150 år).

Måske kunne den foreslåede skelnen så give, dels et frugtbare forhold til tidligere tiders litteraturforskning (således at man f. eks. ikke forkaster alle det forrige århundredes litteraturhistoriske beskrivelser som uvidenskabelige eller ugyldige (ingen finder jo heller på at forkaste alle den klassiske fysiks beskrivelser fordi Einsteins teorier er kommet til i mellemtiden), men blot (for en tid) lægger dem til side fordi deres teorier ikke er særlig hensigtsmæssige ved løsningen af de problemer der optager os idag), dels en præcisere ide om litteraturstudiets målsætning og dennes realisationsmuligheder (f. eks. vil det sikkert vise sig at videnskabelige teorier og beskrivelser kun er hensigtsmæssige ved løsningen af en del af de problemer der idag beskæftiger litteraturstudiet). Ønsket om at gøre litteraturstudiet til en videnskab bliver derved relativiseret; men det er såvidt jeg kan se den bedste måde at undgå at gøre litteraturvidenskaben til det eneste saliggørende, og i stedet få den gjort til en mulighed, som vi ikke ved ret meget om, men som kun kan dømmes på sine resultater (og som det altså gælder om at få produceret i tilstrækkeligt

antal!).

Nu vil man måske sige, at disse indvendinger er af en sådan pragmatsk karakter - langt mere angår forskningsstrategi end principper - at de egentlig ikke behøver at komme i modsætning til dr. Hanneborgs konklusion; f. eks. vil den enkelte forsker jo, når han søger at opstille en hensigtsmæssig teori, ikke kunne undgå at tage hensyn til sine egne ideer om "sin genstands" iboende og grundlæggende, essentielle, egenskaber.

Men for det første vil teorien jo ikke blive bedømt ud fra disse ideer, men ud fra dens anvendelighed; og for det andet forekommer det mig, at et litteraturstudium der gør spekulationer vedrørende sin egen - eller det litterære værks - essens til noget primært, bryder med et grundprincip i al anden videnskab, nemlig at en videnskabelig beskrivelse *aldrig* kan blotlægge andet end en enkelt side af en genstand eller et forhold. I denne forstand er der et gensidigt afhængighedsforhold mellem teori (teoretisk model) og beskrevet genstand, som også må akcepteres i en eventuel litteraturvidenskab.

Bjarne Westring Christensen:

Mit indlæg, der gælder kapitlerne VII (Science and the sciences) og XI (The study og literature as a science) i Knut Hanneborgs bog, er ikke egentlig kritik, men snarere et spørgsmål til forfatteren: Hvilken rolle ville De tildele kriteriet testabilitet eller kontrollerbarhed i humanistisk videnskab i almindelighed og i litteraturforskning i særdeleshed?

Karl Popper har i sin *Logic of Scientific Discovery* (1959) foreslået testabilitet i form af falsificerbarhed som et kriterium på videnskabelighed i de empiriske videnskaber. Kun den teori er videnskabelig som har følgende egenskaber: Af teorien kan udledes visse konsekvenser hvis overensstemmelse eller uoverensstemmelse med teoriens emne man entydigt kan afgøre. Hvis man har vist at en eller flere iagttagelige konsekvenser af teorien er falske, har man falsificeret teorien, men ikke præcist påvist hvad der er forkert i den.

Dette krav om intersubjektiv testning i form af falsifikation er ganske vanskeligt at opfylde praksis. Lad mig tage et eksempel fra en humanistisk videnskab, lingvistikken. Lad os lætte at vi har konstrueret en grammatik der kan generere alle mulige grammatikalske sætninger i et givet sprog og som formodes at beskrive sprogbrugernes abstrakte sprogvejne eller 'competence'. En stor del af disse sætninger vil sprogbrugeren betragte som acceptable, mens andre sætninger der er korrekt genereret vil blive anset for unacceptable, unaturlige, uforståelige etc. - fx. 'Råttan, som katten, som hunden jagade, slukade, åt osten' (jvf. Bengt Sigurd: *Språkstruktur* (Stockholm 1967) p 98). Grammatikken behøver alligevel ikke at være falsificeret, for man har i en almen sprogteori forudset at 'competence' - modellen, der genererer og beskriver alle grammatikalske sætninger, skal kompletteres af en 'performance' -

model, der beskriver hvordan den abstrakte sprogvejne bliver realiseret i konkret taleproduktion og talereception (jvf. Nicolas Ruwet: *Introduction a la grammaire generative* (Paris 1967) pp. 16-7). 'Performance'-modellen skulle kunne give en ikke ad hoc og ikke trivial perceptionspsykologisk forklaring på hvorfor nævnte komplekse 'self-embeddede' sætninger er unacceptable. Mængden af grammatikalske sætninger indeholder således acceptable sætninger plus en række unacceptable, og man står i et vist dilemma: (1) Man prøver at ændre grammatikken så at den kun genererer acceptable sætninger - hvilket er uheldigt af to grunde: for det første er det endnu vanskeligere at operere med begrebet acceptabilitet uden begrebet grammatikalitet end at operere med dem begge; for det andet ville grammatikkens regler blive enormt komplicerede. (2) Man accepterer distinktionen grammatikalitet - acceptabilitet og finder sig i at man ikke i Poppers forstand kan teste 'competence'-modellen direkte, og håber engang at kunne teste den indirekte via 'performance' - modellen.

Jeg har gjort denne sprogvidenskabelige ekskurs for at vise hvor vanskeligt det er at efterleve kravet om testabilitet selv i en så relativt avanceret humanistisk videnskab som lingvistikken. Nu vil jeg spørge Dem hvordan De stiller Dem til kontrollerbarhedskriteriet under en eller anden form i litteraturforskningen, der almindeligvis regnes for at være svagere tunderet end sprogvidenskaben: (1) Mener De at det er muligt at anvende kontrollerbarhedskriteriet i litteraturforskningen?

(2) Hvis ja, mener De at det bør spille en væsentlig rolle? Er det et nødvendigt kriterium (Det er naturligvis ikke tilstrækkeligt)? Hvordan ville de placere kontrollerbarhed i et eventuelt hierarki af kriterier eller krav man kunne stille til litteraturforskningen?

Knut Hanneborg: R E P L I K K.

Det var meg en glede å motta invitasjonen til å svare på kritikk her i tidsskriftet, og en større glede å finne at kritikere, tross tildels meget store avvikelser fra mitt grunnsyn, viser meget forståelse for mine synspunkter.

Grodal fremhever med rette verditeoriens rolle i min avhandling. Det epistemologiske anarki i litteraturforskningen idag gjør det ekstra påkrevet med normativ aktivitet på alle metodologiens stadier. Jeg vil dog mene at min diskusjon av dette aspekt mer enn overtalelsesretorikk er analytisk beskrivelse av verdierfaringens dynamikk innenfor et stykke grunnlagsforskning. Den retorikk som skaper et "sosialt press" vil så eventuelt tilhøre et av de andre stadier i den sammensatte virksomhet det må være å avstedkomme forandringer i en videnskab. De individualpsykologiske og sosiologiske betraktninger som Grodal omtaler vil likeledes høre til i en annen sammenheng.

Wille reiser det beslektede spørsmål om hva vi i praksis skal foreta oss i litteraturforskningen hvis vår filosofiske ekskursjon fører oss ad villomme veier

mot tåkede mål? Hertil er å si at til tross for litteraturvidenskapens intime avhengighet av filosofien behøver ikke filosofiens onveier være videnskapens. At vi blir forvirret er ofte det første tegn på fremskritt i filosofien (V.1.4), men fremskritt i filosofien behøver ikke direkte medføre fremskritt i videnskapen. Grunnlagsforskningsn, som jeg beskjeftiger meg med i avhandlingen, befinner seg mellom filosofien og videnskapen, noe som blant annet betyr mellom søkningen etter uforanderlig universell sannhet, og sterkt spesialisert og institusjonalisert forskning. Men det betyr også: mellom profesjonell usikkerhet og en kompleks aktivitet som ikke kan bestemmes med nøyaktighet (V.1.3.). Grunnlagsforskningen søker ikke direkte å gjøre seg nyttig for litteraturforskningen, og den kan slett ikke forventes automatisk å avføde råd med hensyn til valg av metoder o. l. (V.4.1.). Dens filosofiske karakter tildeler den andre funksjoner i den større helhet som videnskap i videste forstand må være. Enhver litteraturvidenskapelig aktivitet impliserer holdninger til filosofiske spørsmål, og disse forutsetninger og fordommer som faktisk utgjør grunnlaget for våre handlinger som videnskapsmenn, er nettopp grunnlagsforskningens arbeidsområde. Det er etter min oppfatning hensiktsmessig å kaste mere lys over hva som foregår i disse regioner, prosesser som ofte lades uforstyrret, men som er avgjørende for vår forsknings videnskapelighet. Grunnlagsforskningen viser oss hvor usikkert et grunnlag vi faktisk arbeider på, og vi må være fornøyd om den hjelper oss til å erstatte noen uklare fordommer med eksplisitt motiverte antagelser.

Willes spørsmål representerer en erkjennelse tilsvarende den jeg har gitt uttrykk for i avhandlingens XI.2.1., hvor jeg skiller mellom flere stadier av metodologisk forskning i videste forstand, og bl. a. sier at hvis grunnlagsforskningens filosofiske usikkerhet fikk slå igjennom i litteraturforskningens metodologi ville den utgjøre en alvorlig trussel mot ethvert metodologisk system. Og omvendt: i metodologien må vi opptre *somom vi visste noe* for å systematisere våre regler; overført til grunnlagsforskningen ville denne klare visshet umuliggjøre den ekte filosofiske instilling av forbehold og uvisshet som aleme sikrer oss muligheten for kontakt med filosofiens problematikk.

Wille slutter med spørsmålet om forholdet mellom litteraturforskningens videnskapelighet og de "riktige" videnskapers. Jeg vil betarkte det som forholdet mellom to grener av samme stamme. Og jeg er derfor aldeles enig med Peter Madsen i at det ville være uheldig om litteraturvidenskapen isolerte seg helt fra andre videnskaper og dermed avskar seg fra verdifull innflydelse fra dem. Men jeg kan ikke tilslutte meg hans oppfattelse av hvordan begrebet metode bestemmes hos meg. Og nok er det dobbelte aspekt viktig som fremkommer ved forflytning av oppmerksomheten fra metode som arbeidsmåte til metode som resultatets "stil" (som jeg omtaler i II.1.1.), men ensidig vekt på videnskapelige "resulatters" sproglige utformning er som jeg har sagt (IX.7.2.2.) ikke så meget falsk somvilledende. Den kan for eks. villeden den ukritiske hu-

manist som søker inspirasjon fra naturvidenskapene. Jeg har ikke ment at vi skulle søke videnskapelighet fullstendig uten hensyn til andre videnskapers kriterier på videnskapelighet eller bygge på en forut oppstillet og avklart ide om litteraturvidenskapen (som Steen Jansen tror). Men som Brandt sier i sin udmerkede tolkning av min teori, må vi legge vekt på *den funksjonelle helhet* i de videnskaper vi beundrer.

Og jeg vil legge til at vi også må legge vekt på den funksjonelle helhet i vår egen videnskap, så meget mer som den er uferdig, utviklet. Det er riktig nok som Kjørup sier at litteraturvidenskapen for lengst er erklært løsrevet fra filosofien som selvstendig videnskap. Men *erklæringer* er ikke nok. Når jeg taler om at litteraturforskningen ikke bør betraktes som helt utskilt fra filosofien er det fordi dens reelle muligheter for å tilfredsstille betingelsene for utskillelse ikke er tilstede, og at begrepsstenkning - og kanskje ønsketenkning - kan hindre oss i å nå en adekvat oppfattelse av vår disiplins utviklingsstadium og metodologiske egenart, noe som kan ha uheldige konsekvenser for vår eksplisitte og implisitte målsetning.

Dette er aktuelt i forbindelse med Steen Jansens innlegg, som vekker interesse for det pragmatisk-teknologiske videnskapsideal det gjenspeiler. Steen Jansen hevder at en litteraturforskning som gjør spekulasjoner vedrørende sin egen eller sitt objekts vesen til noe primært bryter med et grunnprinsipp for all videnskap. Om man skal uttale seg generelt vil det motsatte kunne sies med større rett. Men aspektet skifter eftersom interessen forflyttes fra rutinearbeid i en velkonsolidert videnskap til skapende forskning i en videnskap i dynamisk utvikling. Dette kan kanskje delvis forklare hvorfor jeg står nokså fremmed for Steen Jansens bruk av nøkkelordene i denne debatten, særlig anvendelsen av ordet "videnskapelig" for noe som kun tilfredsstiller et av et helt sett krav til videnskapelighet. Han finner også at man skal søke videnskapeligheten *for å* oppnå kontrollerbarhet mens jeg nok også her vil følge den almindelige oppfatning at det forholder seg omvendt. Steen Jansen spør om det ikke ville skape større klarhet om man gjorde kontrollerbarhet til en nødvendig og tilstrekkelig betingelse for videnskapelighet. Til det kan man svare at det vil det nok, det vil bare ikke være klarhet over hva videnskapelighet innebærer. Det hender jo at vi blir så glade for å få klarhet i begrepene at vi overser at vi ikke lenger har begrep om det som skulle begripes. Og blant videnskapsteoretikere er der stor usikkerhet og uenighet om hvilket sett av egenskaper som gjør videnskap til videnskap (Se IX.7.1.).

Også Westring Christensen beskjeftiger seg i sitt innlegg med dette spørsmål om kontrollerbarhet, som ikke er tatt opp i min avhandling, men som selvsagt har stor interesse. Jeg vil svare bekreftende på begge hans hovedspørsmål: det er mulig å anvende et kontrollerbarhetskriterium i litteraturforskningen, og det bør spille en vesentlig rolle. Det må imidlertid avveies i forhold til de andre krav som inngår i et metodologisk system for litteraturforskningen, og da

selve systemet av disse krav i generell videnskapelig metodelære altså er beheftet med stor usikkerhet og da denne usikkerhet selvfølgelig faller tilbake på kontrollerbarhetskravet, er det ikke mulig å bruke det som et fast punkt i det metodologiske system. Selvsagt har Popper rett i at en videnskapelig holdning må være kritisk i motsetning til dogmatisk, og i at kontrollerbarhetskravet er sentralt. Hans utformning av generell videnskapelig metodelære er imidlertid ikke den eneste mulige. For å illustrere andre muligheter kan jeg ta utgangspunkt i Westring Christensens egne betraktninger over situasjonen i lingvistikken, hvor han taler om å "akseptere" en distinksjon. I stedet for å tale om veri- og falsifikasjon kan man jo nemlig tale om at en gitt teori skal aksepteres eller forkastes i et gitt videnskapelig system, med dets metodologiske forutsetninger. Hos Dewey, Kaufmann, Tranøy og andre finner vi utkast til et slikt metodologisk begrepsapparat som bedre kan tjene det som er vårt primære formål her: å finne den funksjon i litteraturforskningen som *svarer til* verifikasjonen i naturvidenskapen. Og kontrollerbarhet, liksom vel som objektivitet eller sannhet, interesserer oss ikke så meget som egen-skaper ved enkelte isolerte påstander men ved slike påstander som ledd i en større videnskapelig sammenheng. Hva videnskap enn måtte være er det vanskelig å tenke seg at det ikke skal være en slik meningsfull helhet. Enkelte påstander kan ikke være sanne eller falske på noen annen måte enn hele forskningen er sann eller falsk. Videnskapelig standard i litteraturforskningen måles ikke etter antall "verifiserte" enkeltobservasjoner, mengde teorier tatt over fra veletablerte videnskaper eller grad av tilfredsstillelse av krav til metoder i bestemte modell-videnskaper, men i dens sammenheng som en enhetlig målrettet streben. Forsøk på å presse frem en løsning av litteraturforskningens metodologiske problemer ved en snarvei fører bare til kortslutning.

Tjøme august 1968

Knut Hanneborg.

MÅLSÆTNINGSDEBAT—

I dette efterår afholder Litteraturvidenskabeligt Institut en målsætningsdebat. En række personer med tilknytning til faget er blevet opfordret til i provokerende form at besvare spørgsmålet: Hvad skal vi med litteraturforskningen? Vi har fundet det rimeligt at give vores læsere mulighed for at få et indtryk af denne diskussion - vel vidende at indtrykket kun kan blive mangelfuldt, da de diskussioner, der fulgte på indledningerne, ikke kan gengives. Nogle af indledeerne har ønsket at bearbejde deres indlæg, andre har ikke villet give dem skriftlig form, andre igen har ladet dem trykke som de blev holdt. At vi trykker disse bidrag til en debat om fagets situation og målsætning bør opfattes som en opfordring til en udbygning og uddybning af de berørte problemstillinger - og andre, der ligger inden for den i titlen antydede problemkreds. Bente Hansens indledning er trykt i Politisk Revy. Af de her gengivne er Jørgen Egebaks bearbejdet. Flere bidrag følger i næste serie.

Hvad skal vi med litteraturforskningen?

Peter Madsen:

1. Jeg opfatter ikke denne diskussion som noget, der skal føre direkte et eller andet sted hen. Vi har i dette fag igennem nogle år ført en til tider hid-sig "metode-debat", og denne koncentration om de immanente problemer har spærret for det bredere perspektiv. Ikke sådan at forstå, at de to typer debat udelukker hinanden, de skulle tværtimod kunne frugtbar gøre hinanden: den teoretiske diskussion kulegraver fagets muligheder, ligesom den bredere debat kan afstikke nye virkefelter.

Også de langvarige diskussioner om studieplaner og studiebestemmelser har gjort det klart, at fagets målsætning er overordentlig uklar. I en tid, hvor universitetsstudierne og universitetets funktion tages op til overvejelse, vil det være dobbelt utilbørligt blot at humpe videre i "traditionen".

Der kunne nævnes flere bevæggrunde til denne debat, men de peger alle samme sted hen: vi må se at få rodet lidt op i spørgsmålet om fagets funktion. Vi må forsøge så at sige at hæve os op over fagets problemer og praksis. En del af problemerne vil antagelig falde ind under det fagområde, der kaldes videnskabssociologi, hvilket dog ikke skal forlede os til at kaste opgaven bort fra faget. Det må være en naturlig opgave for et hvilket som helst fag til stædighed at være kritisk indstillet over for sin egen praksis. I den forstand har problemstillingen noget at gøre med tanken om "kritisk universitet"/men det er kun et hjørne af den problematik vi kan berøre her. Derfor kan debattens indretning tage sig ud som en accept af de øvrige problemers nuværende "løsning", men det kan jo være synsbedrag.

2. Spørgsmålet om, hvad vi skal med litteraturforskningen, er særdeles tve-tydigt, det kan derfor være praktisk at forsøge en udskillelse af nogle af pro-